

нет використовувався студентами лише для обговорення різних тем, потім для відповідей викладачів на питання студентів, "Консультації студентів з криміналістики", потім використання порталів дистанційного навчання (доступ www.crimtea.edu).

Крім традиційної навчально-методичної документації на порталі є посилання на джерела з усіх тем, мультимедійні презентації, словники, довідники, електронні тексти для самостійної перевірки знань. Їх завдання ефективно використовуються для модульного контролю. Корисливою є практика проведення тематичних телемостів з допомогою Інтернет-відеозв'язку. Такі дискусії і конференції відбувалися з 2008 р. між Таврійським університетом, державним університетом Луганська ім. Е.О. Дідоренка і Омською академією МВС Росії "Загальне дактилоскопування населення і утопія або справи близького майбутнього, "Проблема охорони даних досудового розслідування". Організована лекція з криміналістики в on-line режимі між Улан-Уде – Сімферополя проф. д.ю.н. Ю.П. Гармасва на тему "Протидія кримінальному переслідуванню і засоби його запобігання".

Магістрам кафедри теорії права та держави юридичного факультету Київського національного університету спеціальності "Верховенство права" читає кандидат юридичних наук, працівник Європейського суду (Франція, Страсбург) Пушкарев Павло Валентинович за складеною програмою.

Телемості можуть використовуватись і для зв'язку з школами, ліцеями з метою реклами учбового закладу і залучення студентів.

1. Смирнова Е.Э. Пути формирования модели специалиста с высшим образованием. – М, 1977. – 136 с. 2. Сигов И.И. Проблемные разработки конкретных социальных моделей специалистов широкого профиля. – Л., 1974. – с. 8. 3. Клименко Н.И. Криминалистика как наука и учебная дисциплина, Днепропетровск, 1995, с. 16. 4. Клименко Н.И. Криминалистика как наука та навчальна дисципліна // Про українське право, ч. IV К і Грамота, 2009, с. 144 – 147. 5. Рассинская Е.Р. Современные проблемы криминалистической дидактики // Криминалистика XXI Материали міжн. науково-практ. конф. Харків: "Право", 2010. – с. 795 – 800. 6. Варцаба В.М. проблеми викладання криміналістики в навчальних закладах // Криминалистика XXI, Материали міжн. науково-практ. конф. Харків: "Право", 2010. – с. 779 – 782. 7. Клименко Н.И. Криминалистические знания в структуре профессиональной подготовки следователя, К.: Вища школа, 1990 с. 45 – 81. 8. Волчеккая Т.С. Актуальные проблемы преподавания криминалистики на современном этапе (по материалам зарубежного опыта) // Криминалистика XXI Материали міжн. науково-практ. конф. Харків: "Право", 2010. – с. 783 – 787. 9. Топчий Б.В. Деякі проблеми підготовки фахівців для слідчих підрозділів органів внутрішніх справ // Криминалистика XXI Материали міжн. науково-практ. конф. Харків: "Право", 2010. – с. 804 – 809. 10. Михайлов М.А. Телекоммуникационные технологии в преподавательской деятельности и научном обучении криминалистов // Криминалистика XXI Материали міжн. науково-практ. конф. Харків: "Право", 2010. – с. 791 – 795. 11. Бахин В.П., Карпов Н.С., Александренко Е.В. Чем могут быть полезны юридической практике кандидатские диссертации // Криминалистический вестник № 2 (14), К.: ДНДЕКЦ МВС України, 2010, с. 6 – 12.

Надійшла до редколегії 17.05.11

С. Бобровник, проф.

КОМПРОМІС І КОНФЛІКТ ПРИ ДОТРИМАННІ ЗАБОРОН

В статті визначається місце дотримання заборон в системі форм реалізації права, наведені приклади із діючого законодавства, визначені аспекти прояву конфліктних ситуацій, охарактеризовані їх причини і суб'єкти, визначена система правокомпромісних засобів.

Ключові слова: реалізація права, дотримання заборон, причини конфлікту, суб'єкти конфлікту, правокомпромісні засоби.

В статье определено место соблюдения запретов в системе форм реализации права, наведены примеры действующего законодательства, определены аспекты проявления конфликтных ситуаций, дана характеристика их причин и субъектов, определена система компромиссных средств.

Ключевые слова: реализация права, соблюдение запретов, причины конфликтов, субъекты конфликта, правокомпромиссные средства.

The article defines the place of keeping prohibitions in the system of realization of law. There are examples from the active legislation given, aspects of play of confrontational situations defined, causes and subjects characterized, the system of lawful compromising means determined.

Key words: realization of law, keeping a prohibition, causes of conflict, subjects of conflict, lawful compromising means.

Однією з важливих складових механізму правового регулювання є реалізація правових норм. При всій важливості процесу прийняття нормативно – правових актів, вирішального значення має здійснення на практиці вміщених у них вимог. сформульовані у законах норми стають "працюючими" лише за умови їх втілення в дійсність, реалізації у свідомо – вольовій діяльності суб'єктів.

Визначаючи особливості процесу реалізації норм права, слід зазначити, що в залежності від особливостей змісту та характеру суспільних відносин, опосередкованих правом, а також специфіки засобів впливу права на поведінку людей, особливостей змісту норм права, в юридичній літературі обґрунтовується різноманітна класифікація форм реалізації права. Найбільш поширеною вона є в залежності від характеру правореалізуючих дій суб'єктів права. Важливого значення в системі форм реалізації у відповідності до зазначеного критерію є дотримання. Його соціальне призначення полягає у недопущенні вчинення дій, які можуть спричинити шкоду інтересам суспільства, держави, особистості. Це форма реалізації забороняючих норм, що полягає у пасивній поведінці суб'єктів та усвідомленому утриманні від вчинення заборонених законом дій. Сут-

тєве збільшення значення цієї форми реалізації права і визначає актуальність її наукового дослідження.

Дотримання заборон як самостійна форма право реалізації була предметом дослідження у наукових працях М.І. Козюбри, В.А. Лазарева, Д.В. Малько, М.І. Матузова, М.М. Марченка, А.С. Піголкіна, О.В. Петришина, П.М. Рабіновича, О.Ф. Скакун, М.В. Цвіліка. Однак, такий важливий аспект дотримання, як конфліктність та компроміс ще не були предметом наукового пошуку.

Метою цієї наукової публікації є визначення місця дотримання заборон в системі форм реалізації права, характеристика причин та аспектів прояву конкретних ситуацій в процесі дотримання заборон та обґрунтування правокомпромісних засобів їх подолання.

Досягнення поставленої мети, на нашу думку, безпосередньо пов'язаний із характеристикою дотримання як форми реалізації.

Дотримання є формою реалізації забороняючих правових норм, що встановлюють юридичні обов'язки пасивного типу, яка полягає у відмові зобов'язаних осіб від юридично заборонених видів поведінки [1, с. 408].

У свою чергу, А. М. Головістикова вказує на те, що при дотриманні суб'єкти утримуються від вчинення протиправних дій, іншими словами, дотримуються вимог

© Бобровник С., 2011

правових норм. Із правової точки зору поведінка індивіда може бути правомірною, або неправомірною, або юридично байдужою. Дотримання правових норм є видом правомірної поведінки, його перша та найбільш загальна форма реалізації прав, оскільки якщо люди поведуть себе правомірно, спокійно живуть, працюють, нічого не порушують, є законслухняними громадянами, то тим самим досягаються ті цілі, на які розраховували законодавці.

Особливості цієї форми реалізації автор вбачає у наступному:

а) це в основному пасивна форма поведінки суб'єктів – утримуватися від вчинення неправомірних дій;

б) це найбільш загальна та універсальна форма реалізації права, що охоплює всіх без винятку індивідуальних та колективних суб'єктів – від пересічного громадянина до президента, від самих нижчестоящих структур влади до парламенту та уряду;

в) вона торкається головним чином правових заборон;

г) здійснюється поза конкретних правовідносин;

д) відбувається у більшості випадків природно, звичайно, непомітно, ніяк не фіксується [2, с. 549-550].

Ф. А. Григор'єв та А. Д. Черкасов вважають, що дотримання норм права має місце тоді, коли суб'єкти утримуються від вчинення дій, заборонених правом. Це пасивна форма поведінки суб'єктів у сфері правового регулювання. У більшості випадків дотримання права відбувається непомітно, як правило, не фіксується. Саме тому його юридичний характер яскраво не проявляється. У цій формі реалізуються забороняючі норми. На думку, А.О. Осауленко всі охоронні норми містять заборону, яка хоч і не формулюється прямо, однак логічно виводиться зі змісту норми. Забороняючі та охоронні норми передбачають абсолютні чи відносні обмеження. Основною їх метою є попередження негативних дій, а додатковою – спрямування суб'єктів на бажану поведінку [3, с. 171].

Інші автори, аналізуючи форми реалізації норм Основного Закону України зазначають, що під дотриманням конституційних норм розуміють пасивну поведінку суб'єктів, які не порушуючи відповідні конституційні заборони, тим самим реалізують конкретні конституційні норми, в яких ці заборони містяться. Так, наприклад, для реалізації частини 6 статті 17 Конституції, відповідно до якої на території України забороняється створення і функціонування будь-яких збройних формувань, не передбачених законом, суб'єкт просто не повинен створювати, або брати участь у створенні таких формувань. У тому разі, якщо у цьому аспекті поведінка суб'єкта буде пасивною, то відповідно ця поведінка буде правомірною, а відповідна норма Конституції України буде не порушена, а значить реалізована [4, с. 52].

На відміну від інших форм реалізації права, дотримання норм права пов'язано тільки з реалізацією забороняючих норм. Іноді дотримання норм права розглядається лише як дотримання зобов'язань. Однак сенс дотримання норм у всіх випадках завжди один і той же: утримання від вчинення дій, що знаходяться під заборонаю, тобто заборонені нормами права. Соціальна роль та призначення цієї форми реалізації права полягає у тому, щоб не допустити вчинення дій, які б могли спричинити шкоду не тільки суспільству та державі, але й особистості. Дотримання завжди має не активний, а пасивний характер. Реалізація цієї форми досягається не в силу вчинення активних дій суб'єктів права, а завдяки утриманню від вчинення заборонених законом дій [5, с. 684].

Дотримання норм права – це форма реалізації норм права, що знаходить свій вираз в узгодженні суб'єктами своєї поведінки з нормами-заборами. Дотримання

норм полягає в тому, що суб'єкт утримується від порушення заборон, що містяться у тих чи інших правових нормах. Характерна риса цієї форми – пасивна поведінка суб'єктів: вони не здійснюють дій, що заборонені нормами права, і в такий спосіб реалізують правові заборони. Наприклад, утримання громадянина від спроб вивезти за кордон держави предмети, заборонені для вивозу, чи дотримання швидкості руху автомобіля в місті, яка дорівнює шістдесят кілометрів на годину [6, с. 166].

На думку В. В. Копейчикова, дотримання норм права – це форма реалізації норм права, яка знаходить свій вираз в узгодженні суб'єктами своєї поведінки з нормами-заборами. Іншими словами, сутність дотримання норм права полягає у тому, що суб'єкт утримується від порушення заборон, які містяться у тих чи інших правових нормах. Характерна риса цієї форми – пасивна поведінка суб'єктів: вони не чинять дій, що заборонені нормами права і таким чином виконують правові заборони. Як приклад додержання норм права – утримання громадянина від спроб вивезти за межі країни предмети, заборонені для вивозу. Саме в цьому виявляється соціальна користь цієї форми реалізації права [7, с. 166].

Т.І. Тарахонич визначає дотримання як форму реалізації забороняючих норм, змістом якої є утримання суб'єкта від порушення заборон, які містяться у правових нормах [8, с. 171].

Як бачимо, зазначені вище визначення не відрізняються різноманітністю підходів авторів до характеристики дотримання. На нашу думку, належність цієї категорії до форм реалізації права надає можливість виокремити їх спільні риси, що об'єднують використання, виконання, дотримання і застосування в єдиний засіб втілення приписів у поведінку суб'єктів. Так, дотримання, як і інші форми право реалізації:

- це реалізація правомірної поведінки суб'єктів права;
- її зміст складає втілення вимог норм права у поведінці;
- пов'язується з необхідністю досягнення певного результату;
- охоплює як юридично значиму поведінку, так і її кінцевий результат;
- характеризується подвійною сутністю, змістом якої є як процес, так і результат втілення вимог правових норм у поведінці суб'єктів;
- наявність суб'єктів, якими є як фізичні, так і юридичні особи і держава;
- характеризуються об'єктивною та суб'єктивною сторонами;
- обумовлюється специфікою засобів правового впливу та різновидом правових норм.

Самостійний характер дотримання визначає наявність лише їй притаманних особливостей. А саме:

- це форма реалізації забороняючих та охоронних норм;
- полягає у пасивній поведінці суб'єктів;
- змістом є утримання від заборонених діянь [9, с. 261];
- це спосіб гарантування суб'єктивного права;
- реалізується поза правовідносин;
- має не чітко виражений юридичний характер.

Самостійний та складний характер дотримання зобов'язань зумовлює необхідність аналізу факторів, що обумовлюють його ефективність. Важливе значення серед них належить конфлікту та компромісу.

Частина 1 статті 122 Кодексу України про адміністративні правопорушення [23] встановлює адміністративну відповідальність за перевищення водіями транспортних засобів встановлених обмежень швидкості руху транспортних засобів більш як на двадцять кілометрів на годину, порушення вимог дорожніх зна-

ків та розмітки проїзної частини доріг, правил перевезення вантажів, буксирування транспортних засобів, зупинки, стоянки, проїзду пішохідних переходів, надання переваги у русі пішоходам на нерегульованих пішохідних переходах, а так само порушення встановленої для транспортних засобів заборони рухатися тротуарами чи пішохідними доріжками.

Відповідно до КпАП адміністративна відповідальність з перевищення швидкості настає, коли водій рухався на транспортному засобі більше, ніж на двадцять кілометрів на годину. У той же час, Правила дорожнього руху, затверджені Постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року [24] встановлюють єдиний порядок дорожнього руху на території України та визначають, що у населених пунктах рух транспортних засобів дозволено зі швидкістю не більше шістдесяти кілометрів на годину. У жилих і пішохідних зонах швидкість руху не повинна перевищувати двадцяти кілометрів на годину. Поза населених пунктів Правилами для транспортних засобів встановлені такі швидкісні режими:

а) автобусам (мікроавтобусам), що здійснюють перевезення організованих груп дітей, легковим автомобілям із причепом і мотоциклам – не більше вісімдесяти кілометрів на годину;

б) транспортним засобам, якими управляють водії зі стажем до двох років, – не більше сімдесяти кілометрів на годину;

в) вантажним автомобілям, які перевозять людей у кузові, – не більше шістдесяти кілометрів на годину;

г) автобусам (за винятком мікроавтобусів) – не більше дев'яноста кілометрів на годину;

д) іншим транспортним засобам: на автомагістралях – не більше ста тридцяти кілометрів на годину, на дорогах для автомобілів – не більше 110 кілометрів на годину, на інших дорогах – не більше дев'яноста кілометрів на годину. Під час буксирування швидкість не повинна перевищувати п'ятдесяти кілометрів на годину.

Отже, Правила дорожнього руху не тільки встановлюють швидкісний режим для різних транспортних засобів у різних умовах, але й передбачають чіткі обмеження швидкості. Наприклад, у населених пунктах рух транспортних засобів дозволено зі швидкістю не більше шістдесяти кілометрів на годину, а це означає, що шістдесят один кілометр на годину розглядається з точки зору Правил дорожнього руху як перевищення швидкості та порушення швидкісного режиму.

Проте, незважаючи на таку заборону, вона жодним чином не підкріплена засобами юридичної відповідальності, а отже залишається лише "на папері". З огляду на це, виникає *правовий конфлікт*, що породжує наслідки у вигляді недотримання Правил дорожнього руху значною кількістю водіїв. Вони рахують швидкісний режим не за Правилами дорожнього руху, а за Кодексом України про адміністративні правопорушення, тобто на двадцять кілометрів на годину більше. Водії в цьому випадку керуються не нормами, встановленими у Правилах дорожнього руху, а нормами, передбаченими Кодексом України про адміністративні порушення.

Більш того, цей *правовий конфлікт* може призвести до "несподіваного" для таких водіїв притягнення до кримінальної відповідальності. Проблема полягає у тому, що частина 1 статті 286 Кримінального кодексу України [25] "Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами" встановлює кримінальну відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особою, яка керує транспортним засобом, що спричинило потерпілому середньої тяжкості тілесне ушкодження.

Варто зазначити, що диспозиція цієї норми є бланкетною, тобто такою, що відсилає до інших нормативно-правових актів. Якщо розглядати аспект, пов'язаний з перевищенням швидкості, то Кримінальний кодекс України відсилає саме до Правил дорожнього руху, а не до Кодексу України про адміністративні порушення. Більш того, Пленум Верховного Суду України у своїх постановках зобов'язує суди робити посилання на конкретні пункти саме Правил дорожнього руху, а не інших нормативно-правових актів.

Таким чином, невідповідність між положеннями Правил дорожнього руху та Кодексу України про адміністративні правопорушення породжує низку *складних правових конфліктів*. Разом із тим, слід зазначити, що "двадцяти кілометровий" розрив було встановлено для більш чіткого вирішення питання про притягнення до водіїв до адміністративної відповідальності. Звичайно, певний "зазор" повинен існувати, але не такий як на сьогодні. Вважаємо за необхідне, внести зміни до частини 1 статті 122 Кодексу України про адміністративні правопорушення замінивши слова "двадцять кілометрів на годину" на слова "п'ять кілометрів на годину".

Варто зазначити, що наведений *правовий конфлікт* є *внутрішнім правовим конфліктом*, що породжує *зовнішній правовий конфлікт* на зовнішньому рівні взаємодії суб'єктів у межах організації дорожнього руху та дотримання швидкісного режиму.

Проаналізований правовий конфлікт передбачає наступну структуру: **1) причини:** колізійність норм Правил дорожнього руху, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2001 року та положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення, які встановлюють швидкісний режим для водіїв транспортних засобів на території України та адміністративну відповідальність за його недотримання; **2) суб'єкти:** водії транспортних засобів та органи Державної автомобільної інспекції МВС України, а також дізнання, досудового слідства та суди; **3) правокомпromісні засоби:** внесення змін до законодавства, правозастосовна практика, судова практика.

Пропонуємо наступні зміни до законодавства, зокрема, у частині 1 статті 122 Кодексу України про адміністративні правопорушення, слова "двадцять кілометрів на годину" замінити словами "п'ять кілометрів на годину".

Стосовно вищевикладеного правового конфлікту варто зазначити, що він має місце не лише у сфері адміністративного права, але й кримінального.

У межах проблематики дотримання правових норм варто проаналізувати форми реалізації права спеціальними суб'єктами – державними службовцями та правові конфлікти, що виникають у зв'язку з цим.

На державних службовців законодавством покладаються різноспрямовані функціональні обов'язки, а також дотримання значної кількості заборон. Вони стосовно кожного державного службовця різні (залежить від органу влади, де проходиться державна служба; посади та інших ознак). За невиконання таких обов'язків та недотримання встановлених заборон законодавство про державну службу встановлює різні види юридичної відповідальності (конституційно-правова, кримінальна, адміністративна, цивільно-правова та дисциплінарна). Наявність кожної з них, а також належного механізму притягнення до відповідної відповідальності є однією з умов належного виконання покладених на державного службовця обов'язків та дотримання встановлених законодавством заборон.

Серед наведених видів юридичної відповідальності не останнє місце займає проблема притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності. Як

ззначають С. В. Ківалов та Л. Р. Біла-Тіунова, особливість дисциплінарної відповідальності державних службовців проявляється в тому, що підставою її настання може бути: а) дисциплінарний проступок; б) порушення морального характеру [26, с. 277-278]. Варто зазначити, що у сучасному законодавстві давно виявилась необхідність взаємопроникнення норм права та норм моралі. Проте у будь-якому випадку необхідно чітко розуміти відповідні категорії, а особливо це стосується тих випадків, коли постає питання про притягнення до будь-якого виду юридичної відповідальності. Зважаючи на це, необхідно детально розкрити у законодавстві поняття порушення державним службовцем морального, етичного характеру (безперечно, без перелічення конкретних випадків порушення вимог моралі), а найголовніше чітко прописати процесуальний порядок притягнення державних службовців до такої відповідальності.

На жаль, ні підстав, ні детально врегульованого порядку притягнення державних службовців до такого виду відповідальності законодавство не містить, а всі питання віданні на особисте вирішення керівником. Такий стан справ не сприяє зміцненню законності та правопорядку у процесі проходження державної служби, негативно впливає на об'єктивність притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності.

Отже, існує *правова прогалина притягнення державного службовця до дисциплінарної відповідальності за аморальну поведінку*, що прямо суперечить вимогам пункту 22 статті 92 Конституції України [10], де прямо передбачено, що підстави притягнення до дисциплінарної відповідальності повинні встановлюватися законами. Такий правовий конфлікт породжує складні наслідки для різних аспектів державотворення в незалежній Україні.

Варто зазначити, що наведений правовий конфлікт є внутрішнім правовим конфліктом, який породжує цілу низку зовнішніх правових конфліктів як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівні взаємодії суб'єктів у межах проходження державної служби.

Проаналізований правовий конфлікт передбачає наступну структуру: **1) причини:** правова прогалина у вигляді відсутності підстав та порядку притягнення державних службовців до дисциплінарної відповідальності за аморальну, неетичну поведінку; **2) суб'єкти:** державні службовці (підлегли та начальники, громадяни); **3) правокompromісні засоби:** внесення змін до законодавства, правозастосовна практика керівників, службові та дисциплінарні розслідування, рішення судів.

Пропонується ухвалити кодифікований законодавчий акт (відповідні проекти вже реєструвались у Верховній Раді України), який би передбачав підстави та порядок притягнення до дисциплінарної відповідальності всіх категорій державних службовців, у тому числі за аморальну, неетичну поведінку.

Нарешті, варто зазначити, що проблема подібного ґатунку існує й у царині притягнення до відповідальності за невиконання трудових обов'язків та дотримання встановлених законодавством заборон працівниками. Так, стаття 135-2 Кодексу законів про працю [27] встановлює колективну (бригадну) відповідальність. Разом із тим, у статті 61 Конституція України [10] прямо встановлює положення, відповідно до якого юридична відповідальність будь-якої особи повинна мати виключно індивідуальний характер. Здебільшого цей правовий конфлікт є відтворенням застарілих стереотипів та рудиментів тоталітарного режиму, який довгий час функціонував на теренах нашої держави. Проте на сьогодні цей правовий конфлікт необхідно терміново розв'язувати шляхом скасування статті 135-2 Кодексу законів про працю України, а ще краще ухвалити новий Трудовий

кодекс України, який би регламентував трудові відносини на якісно новому конституційному підґрунті.

Наведений правовий конфлікт є зовнішнім правовим конфліктом на внутрішньому рівні взаємодії суб'єктів у межах притягнення працівників до матеріальної відповідальності.

Проаналізований правовий конфлікт передбачає наступну структуру: 1) причини: суперечності між нормами Кодексу законів про працю України та Конституції України щодо встановлення колективної (бригадної) матеріальної відповідальності працівників; 2) суб'єкти: працівники та власник або уповноважений орган; 3) правокompromісні засоби: скасування статті 135-2 Кодексу законів про працю України, або ухвалення нового Трудового кодексу України, що регламентував би трудові відносини на якісно новому конституційному підґрунті.

Стосовно вищевикладеного правового конфлікту варто зазначити, що він має місце не лише у сфері трудового права, але й негативним чином впливає на реалізацію конституційних норм.

Наведене вище дає підстави сформулювати такі висновки.

1. Встановлено, що правовий конфлікт та правовий компроміс мають свій прояв у різних формах реалізації права, у тому числі у формі виконання та дотримання. На сучасному етапі розвитку соціальних процесів ускладнилось сприйняття суб'єктами необхідності виконання покладених на них обов'язків та дотримання зобов'язань. З огляду на це, у межах названих форм виникають різноманітні правові конфлікти, що значно ускладнюють процес реалізації норм права, а отже гальмують розвиток держави, розбудову дієздатних структур громадянського суспільства.

2. Виявлено, що правові конфлікти динаміка яких здійснюється у межах дотримання правових норм безпосередньо пов'язана з їх використанням. Це пов'язано з тим, що кожному праву одного суб'єкта кореспондує відповідний обов'язок іншого. Такі правові конфлікти у рамках наведених форм реалізації права існують у всіх галузях права. При цьому найбільш ефективними правокompromісними засобами їх упорядкування є внесення змін до законодавства та рішення уповноважених суб'єктів, у першу чергу, судів.

3. Детально проаналізовано:

правовий конфлікт, пов'язаний із притягненням до відповідальності за порушення обмежень швидкості руху, який спричинений колізійністю норм КпАП та спеціальних норм, передбачених Правилами дорожнього руху;

правові конфлікти, що виникають у межах дотримання та виконання правових норм державними службовцями, спричинені відсутністю дієвого механізму притягнення до юридичної відповідальності таких осіб, зокрема, за аморальну, неетичну поведінку;

правові конфлікти, пов'язані із притягненням до відповідальності за невиконання трудових обов'язків та дотримання встановлених законодавством заборон працівниками, які спричинені колізійністю норм, що встановлюють як колективну, так і суб'єктивну відповідальність за такі порушення.

4. Наведено найбільш поширені правокompromісні засоби упорядкування конфліктів у межах виконання та дотримання норм права, зокрема, до них віднесено внесення змін до законодавства, рішення спеціально уповноважених суб'єктів.

1. Загальна теорія держави і права: [Підручник для студентів] / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.; За ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПРН України О. В. Петришина. – Харків: Право, 2009. – 584 с.
2. Головистикова А. Н., Дмитриев Ю. А. Проблемы теории государства

и права : Учебник. – М. : Изд-во Эксмо, 2005. – 832 с. – (Российское юридическое образование). 3. Актуальні проблеми теорії держави і права / За заг. ред. О.Є. Біди. – К.: ФоП О.С. Ліпкан, 2010 – 260 с. 4. Григоренко Є. І. Конституція та засади конституційного ладу України у питаннях та відповідях: навч. посіб. / Є. І. Григоренко, О. С. Передерій. – Х. : ХУПС, 2010. – 172 с. 5. Марченко М.Н. Проблемы теории государства и права: учеб. – М.: ТК Велби, Из – во Проспект, 2007 – 768 с. 6. Теорія держави і права : навч. посіб. / [О. М. Головка, І. М. Погрібний,

О. В. Волошенко та ін.] ; за заг. ред. І. М. Погрібного ; МВС України, Харк. нац. Ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2010. – 274 с. 7. Загальна теорія держави і права / за заг. ред. В. В. Копейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 320 с. 8. Загальна теорія держави і права (основні поняття, категорії, правові конструкції та наукові концепції). – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 400 с. 9. Мала енциклопедія теорії держави і права. – К: Вид-во Європейського університету, 2010. – 368 с.

Надійшла до редколегії 17.05.11

УДК 341.983:340.137:341.24

Г. Цірат, канд. юрид. наук

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ НАДАННЯ ПРАВОВОЇ ДОПОМОГИ У ОТРИМАННІ ЗА КОРДОНОМ ДОКАЗІВ У ЦИВІЛЬНИХ ТА КОМЕРЦІЙНИХ СПРАВАХ

В статті розглянуті приклади міжнародно-правової уніфікації процедур отримання доказів за кордоном в цивільних та комерційних справах на прикладі Гаазьких конвенцій 1954 і 1970 років, конвенцій СНД, ОАД, Регламенту ЄС та основні способи отримання доказів за кордоном.

Ключові слова: правова допомога, судові доручення, отримання доказів, запитуюча держава, запитувана держава, центральні органи, дипломатичні та консульські представники, попередній дозвіл.

В статье рассмотрены примеры международно-правовой унификации процедур получения доказательств за рубежом по гражданским и коммерческим спорам на примере Гаагских конвенций 1954 и 1970 годов, конвенций СНГ, ОАГ, Регламента ЕС и основные способы получения доказательств за рубежом.

Ключевые слова: правовая помощь, судебные поручения, получение доказательств, запрашивающее государство, центральные органы, дипломатические и консульские представители, предварительное разрешение.

Examples of international law unification of procedures as well as ways to take evidence abroad in civil and commercial matters are examined on the basis of 1954 and 1970 Hague Conventions, CIS and LAS Conventions and EU Regulation.

Key words: grant of the legal assistance, letters rogatory, taking of evidence, requesting state, central authority, diplomatic and consular agents, prior permission.

Необхідність в отриманні правової допомоги виникає тоді, коли у суду, який розглядає справу, виникає необхідність в здійсненні відповідних процесуальних дій за межами території, на яку розповсюджується його юрисдикція. Загально відомо, що юрисдикція кожного суду розповсюджується лише на територію, яка визначається законодавством країни про судову юрисдикцію або процесуальним кодексом. Територіальна обмеженість юрисдикції суду при розгляді справ, не обтяжених іноземним елементом, вирішується за допомогою інституту судового доручення, відомого процесуальному законодавству більшості країн світу.

Територіальна обмеженість юрисдикції суду при розгляді справ, обтяжених іноземним елементом, вступає у протиріччя з міжнародним (транскордонним) характером спору, який він розглядає, та з мультинаціональними процесуальними діями, які потрібно здійснити для вирішення спору. Це протиріччя частково знімається шляхом застосування процедур направлення судового доручення та надання міжнародної правової допомоги.

При направленні судового доручення судом однієї країни до іншої країни відбувається звернення органів публічної влади однієї держави до органів публічної влади іншої суверенної держави і здійснюється взаємодія між публічними владами двох суверенів, одна з яких звертається з проханням, а інша надає допомогу (сприяння) у виконанні цього прохання. Без сприяння, згоди, дозволу або не заперечення з боку держави, на території якої мають бути здійснені певні дії, виконання такого судового доручення неможливо. Таким чином, надання правової допомоги особливо у формі виконання судових доручень є формою взаємодії органів публічної влади різних держав і це можливо лише за згодою або угодою між відповідними державами. Це надає такій допомозі характер "міжнародної правової допомоги".

Міжнародна правова допомога є складовою частиною міжнародного цивільного процесу і здійснюється, зокрема, у формі вручення за кордоном судових та позасудових документів, в отриманні за кордоном доказів та здійсненні інших процесуальних дій. Визначення, зміст та обсяг дій, що входять до переліку видів право-

вої допомоги було розглянуто автором у статті "Правова допомога в міжнародному цивільному процесі – вручення за кордоном судових документів" [16].

Актуальність питань надання міжнародної правової допомоги в отриманні за кордоном доказів зростає, як в Україні, так й у всьому світі. Це пов'язано зі значним ростом кількості спорів, що розглядаються судами різних країн, в яких приймають участь іноземні особи та предмет яких пов'язаний з більш ніж однією країною та для вирішення таких спорів процесуальні дії необхідно здійснити в різних країнах.

Наукові кола України не приділили належної уваги дослідженню та аналізу правовідносин, що виникають при наданні правової допомоги у формі отримання за кордоном доказів в перше десятиріччя незалежності. Нажаль, ситуація не змінилася і після приєднання України до двох Гаазьких конвенцій – 1965 та 1970 років, які регулюють питання надання правової допомоги у формі вручення за кордоном документів та отриманні за кордоном доказів і які стали наступними кроками у вдосконаленні процедур, передбачених Гаазькою конвенцією про цивільний процес 1954 р. [6]. Аналізу процедур, передбачених конвенціями 1954, 1965 та 1970 років в нашій науковій літературі було приділено критично мало уваги.

Більш того, до 2008 року норми цих конвенцій не були навіть імplementовані в національне законодавство. Перший крок по імplementації було здійснено у червні 2008 р., коли спільними наказами Міністерства юстиції та Судової Адміністрації України було затверджено Інструкцію "Про порядок виконання міжнародних договорів з питань надання правової допомоги в цивільних справах щодо вручення документів, отримання доказів та визнання і виконання судових рішень" [4], яка встановила повноваження та порядок зносин органів юстиції та судових органів України з приводу надання та/або отримання міжнародної правової допомоги.

Наступним кроком на шляху імplementації стало набуття чинності 17.02.2010 р. закону України [6], яким внесено відповідні зміни до діючих процесуальних кодексів України [15, 1, 5], якими було врегульовано процедури звернення українських судів до закордонних орга-